

İSRAİL-ARAP UYUŞMAZLIĞINDA OSMANLI TESCİL HUKUKUNUN PAYI*

Rabbi Jon-Jay TILSEN*
Çev. Arş. Gör. Ahmet KILINÇ*

1858 ve 1859 Osmanlı Toprak Kanunlarının ve tescil hukukunun Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler arasındaki uyuşmazlıkta payı vardı. (Aşağıdaki haritaya bakınız) Bu makale anılan kanunların amaç ve şartlarının ana hatlarını şema halinde gösterecek, ardından mezkûr kanunların birtakım etkilerini açıklayacak; sonuç olarak Yahudi-Arap ilişkisindeki saklı anlamları tartışacaktır.

Toprak Hukukunun Amaç ve Şartları

21 Nisan 1858 tarihli Osmanlı Toprak Kanunu, toprak mülkiyetini beş sınıf olarak belirlemekteydi: *كلم milk*, *فقو waqf*, *ميري miri*, *ماترک matruk* ve *موات mawat*. *Milk* belirli bir hizmete mahsus olmayan özel mülkiyet toprağıdır; *raqaba*(ki en yüksek dereceli özel mülkiyet budur) bireye verilmiştir¹. Genellikle Filistin'deki *milk* mülkiyetinin çok az bir kısmı Müslüman fatihler tarafından toprak dağıtımı yapıldığı sırada inanmayanlara devredilen arsalardı². *Waqf* mülkiyeti dini amaca ithaf edilmiş toprağı –teorik olarak Allah tarafından sahiplenilmiş– içerirdi ve dini cemaat gibi güvenilirliği öngörölmüş makam tarafından elde tutulur veya yönetilirdi³.

Miri, *matruk* ve *mawat*, *raqaba* ise devletin ellerine verilmiştir. *Miri* toprak, mirasçuların ihmalinden dolayı *milk* mülkiyetinin zapt edilmek veya ceza verilmek suretiyle devlete kazandırılmış olan işlenmiş veya işlenebilir olan topraktır. Bir gerçek kişi, vergisini vermek ve işlemek suretiyle *miri* toprak üzerinde hak sahibi olabilirdi; ancak devlet onun gelişmesini ve devredilmesini kontrol altında tutmaya devam ediyordu. Kiracının *miri* mülkiyet üzerindeki hakları, toprağı işlemekteki başarısızlığının cezası olarak elinden alınırdı ve bu

* Bu yazı Sayın Rabbi Jon-Jay TILSEN'in izni ile Türkçeye çevrilmiştir. Yazının özgün hali için bk. <http://www.beki.org/landlaw.html>.

* Congregation Beth El-Keser Israel (BEKI) cemaati lideri.

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ GRANOTT Abraham, **The Land System in Palestine — History and Structure**, çeviren SİMON M., London, 1952, s. 87.

² GRANOTT, 1952, s. 88.

³ GRANOTT, 1952, s. 87.

İsrail-Arap Uyuşmazlığında Osmanlı Tescil Hukukunun Payı

şekilde (cezai olarak kaybedilen)* toprak *mahlul* olarak isimlendirildi. Uygulamada ne Osmanlılar ne de İngilizler *mahlulu* hiçbir zaman geri almadılar⁴. Filistin'deki kazanılmış mülkiyetlerin en büyük parçasını açık farkla *miri* içermekteydi⁵. (Şunu kaydetmek gerekir ki; sonradan gelen hukuklar aşamalı olarak *miri* mülkiyetin haklarını *milk* mülkiyet anlayışına doğru genişletmiştir.)⁶ *Miri* toprak padişahın emri ile *matruk mahmiyya* (göl ve akarsu gibi kamu kullanımına açık araziye) veya *matruk murfaqa* (mezarlıklar ve pazaryerleri gibi özel mülkiyetin kullanımı için tahsis edilmiş olan araziye) dönüştürülebiliyordu⁷.

Mawat, bireyin padişahın izniyle (1858 tarihine kadar) *milk* toprağa çevirebildiği ve (1921'e kadar) muayyen bir zaman içerisinde belirli miktar ödeyerek işlemek suretiyle *miri* toprağa çevirebildiği boş arazidir⁸.

Abraham Granott'a göre, "1858 tarihli Toprak Kanununun konusu, başta *miri*, *matruk*, *mawat* mülkiyet cinsleri olmak üzere devletin topraklar üzerindeki haklarını sürdürmekti"⁹. Aynı şekilde, Robert H. Eisenman, devlet mülkünün (topraklarının)* üzerindeki hükümet kontrolünün teyit edilmesi olduğunu iddia etmektedir¹⁰. "Toprağın mülkiyet durumu" kavramı, gerçekte İslam hukukundaki bir fikir olmakla beraber anılan hukukun kaynağı genel olarak "muğlâk ve zor anlaşılır" idi¹¹.

Buna karşılık, Justice Tute Osmanlı toprak gelir sistemindeki feodal koşulların yürürlükten kaldırılmasından sonra (1839'dan sonra), kiracılara zarar veren ve devlet gelirlerini düşüren, müsadere ve rüşveti artırıcı nitelikte olan

* Çeviren Ahmet KILINÇ tarafından eklenmiştir; bundan sonra "A. K." şeklinde ifade edilecektir.

⁴ GRANOTT, 1952, s. 90.

⁵ GRANOTT, 1952, s. 88; görünüşe bakılırsa, Granott verimli toprakların egemen çeşidini ifade ediyor.

⁶ EISENMAN Robert H. , **Islamic Law in Palastine and Israel: A History of the Survival of Tazminat and Sharia in the British Mandate and the Jewish State**, 1978, s. 56-57.

⁷ GRANOTT, 1952, s. 90-91.

⁸ GRANOTT, 1952, s. 93. Temel Suni okulda (Suni Mezhepte) *mawat*'ın kazanılma çeşitleri için bk. ABD AL-KADER Ali, "Land Property and Land Tenure in Islam", **Islamic Quarterly** 5, 1959, s. 6-7.

⁹ GRANOTT, 1952, s. 87.

* A. K.

¹⁰ EISENMAN, s. 56.

¹¹ ABD AL-KADER, s. 8. Bk. EISENMAN, s. 54 ve GRANOTT, 1952, s. 80.

çiftçiliğe dayalı vergi sisteminin meydana geldiğini iddia etmişti¹². “1858 Toprak Kanununda temel esasları belirtilmiş olan ve çiftçilerin refahını yeniden canlandırmak içindi” diyen Tute “sadece arazi tescil sisteminin kurularak, bu yasama işleminin hayata geçebileceğinin açık olduğu ” fikrindedir¹³.

Bu şekilde 1858 Toprak Kanununu, çok geçmeden tapu senedi çıkarma şartını içeren 14 Aralık 1858 tarihli Tapu Kanunu izledi. Tapu Kanunu ile sadece eski tapu kayıtları değil, onlarla beraber tescile ilişkin usul, devir teslim, miras, *mewatı* canlandırma*, *mahlulun* müzayedesini ve evvelki alım satım işlemlerine yer verildi¹⁴. 1859’da yayımlanan Tapu Senetleri Kanunu, “Hiç kimsinin gelecekte her ne nedenle olursa olsun tapu senedi olmaksızın özel mülkiyete sahip olamayacağını” hükme bağladı¹⁵.

Toprak Hukukunun Etkileri

Tüm bu anlatılanlarla beraber, tescili gerektiren koşullar “kapsamlı bir şekilde görmezlikten gelindi”¹⁶. Yarı okuryazar olan köylüler, bireyin mülkiyet iddiasını sözlü kanıt ve örf ile ispatlamasının yeterli olabildiği gelenekçi topluluğa alıştı¹⁷. Bundan dolayı* arazi sahipleri, iddialarını (topraklar üzerindeki haklarını)* kayıt altında tutmak için büyük bir zarurete gerek olmadığını düşünüyor ve çoğu kez sadece topraklarını başka birine satmak istedikleri zaman tescil ettiriyorlardı¹⁸.

Hakikaten, köylülerin topraklarını tescil ettirmemek veya eksik tescil ettirmek için önemli nedenleri vardı. Birinci neden, hükümete muhalefet veya güvensizlik geleneği -Granott bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “resmi kurallara karşı köylünün gevşeklik olarak nitelendirilebilen tutumu”- ve hükümeti gereksiz meşrulaştırmaktan kaçınma arzusu¹⁹. İkinci neden, tescil

¹² TUTE Justice, “The Law of State Lands in Paletsine”, **Journal of Comparative Legislation and International Law**, 3^{ncü} seri, 1927, s. 165-166.

¹³ TUTE Justice, “The Registration of Land in Paletsine”, **Journal of Comparative Legislation and International Law II**, 1929, s. 43.

* Anılan toprağı işlenebilir hale getirme kastediliyor, A. K.

¹⁴ EISENMAN, s. 61.

¹⁵ EISENMAN, s. 61.

¹⁶ TUTE, 1929, s. 47.

¹⁷ SCHACHT Joseph, **An Introduction to Islamic Law**, London, Oxford Üniversitesi yayını, 1964, s. 82 ve bk. EISENMAN, s. 137-138.

* A. K.

* A. K.

¹⁸ TUTE, 1929, s. 48.

¹⁹ GRANOTT, 1952, s. 74 ve 76.

İsrail-Arap Uyuşmazlığında Osmanlı Tescil Hukukunun Payı

edilen mülkiyet üzerinde yürürlükte olan ve potansiyel vergilerden kurtulma idi²⁰. Tescilden kaçınmak istenilmesinin üçüncü nedeni tescil masrafı²¹ veya cezası ve geç kayıt cezası yükümlülüğünden kurtulmaydı²². Dördüncü neden ise asker alma sisteminin toprak mülkiyetine dayalı olmasıydı²³.

Arazi parçalarının sadece sahipleri tescil ettirdikleri zaman kaydedilmelerinden ötürü topraklar parça parça kayıt altına alınıyordu ve bundan dolayı meseleler daha vahim bir duruma erişmişti. Kadastro etüdü yoktu²⁴ ve “birçok davada ölçümler ve haritalar yoktu ve mülkiyetlerin sınırlarını belirlemek imkânsızdı”²⁵. Bundan dolayı tartışmalı topraklara sonradan getirilen iddiaların ispatlanması daha da zorlaşmıştı.

Bu nedenle topraklar çoğu kez “yasal sahibinin” adına tescil edilmemişti. Köylüler kendi toprakları üzerinde çalışabilmeye devam ettikleri sürece, tescil işlemi kendilerini ilgilendirmiyordu. Fakat problemler sadece toprağın tescil edilmemesinden kaynaklanmıyordu; sorunlar aynı zamanda toprakların tescilinin gerçek sahibi üzerine değil de başka kişiler üzerine yapılmasından kaynaklanıyordu. Bu durum birçok sefer meydana gelmişti.

Mushat'ın (ortak toprak mülkiyetinin) yaygın uygulaması tescil ettirmemeye vesile oldu. Çoğu kez bir topluluğun toprakları birkaç bireyin ismi üzerine kaydedildi veya sadece bir kişinin üzerine kaydedildi²⁶. Daha sonra İngiliz Mandası altında, *matruk* çoğu kez yüksek komiser adına tescil edildi²⁷.

Anılan tescil kanunlarının etkileri “felaket” olarak açıklandı²⁸. Toprakların uydurma veya ölü bir kişi üzerine tescil edilme uygulaması ve hatalı veya tamamlanmamış kayıtlar, köylülerin mülkiyet iddiasının tutarsız olmasına neden oldu. Tescil kanunlarının etkileri* arasında beklide en kötüsü, yerel tüccarların ya da şehrin önde gelenlerinin çoğu kez bütün kasabayı ya da kasabalar serisini kendi adlarına kayıt ettirmiş olmalarıydı. 1858 Osmanlı

²⁰ TUTE, 1929, s. 46; EISENMAN, s. 137; GRANOTT, 1952, s. 76.

²¹ GRANOTT, 1952, s. 76.

²² TUTE, 1929, s. 48.

²³ EISENMAN, s. 137; GRANOTT, 1952, s. 75.

²⁴ Araştırma İngiliz manda sisteminin bitimine kadar ve sadece İsrail topraklarının ¼'ünü kapsamaktadır. (JIRYIS Sabri, “The Land Question in Israel”, **Middle East Research and Information Project Reports 47**, 1976, s. 14.)

²⁵ GRANOTT, 1952, s. 107.

²⁶ TUTE, 1927, s. 180.

²⁷ JIRYIS, 1976, s. 16.

²⁸ EISENMAN, s. 61.

* A. K.

Toprak Kanununun sorumluluğu yerel yöneticilere devretmesinin yürürlüğe girmesi, yasa koyucunun niyetlerini alay konusu yaptı. Devletin *miri* topraklar üzerindeki haklarını ve toprağı işleyen haklarını kuvvetlendireceği yerde, *ayanın*(ileri gelenlerin) geniş toprak parçalarını kendi adlarına tescil etmelerine yardımcı oldular²⁹. Tüm bunlarla beraber, kanunlar mülkiyet kayıtlarının birkaç bireyin ya da devletin elinde toplanmasında önemli katkıda bulundu³⁰. Bir yazar bu kanunların “genellikle Filistin üzerindeki bütün tartışmaların kaynağı olarak görülen Balfour Deklarasyonundan uzun zaman önce, eski zamandan kalanlar hariç kendini iyi ifade edemeyen köylüleri 1948 yılında mülteci kamplarına götüren serüvenin başlangıcı” ile ilgili olan etkisine dikkat çekmiştir³¹.

Yahudi-Arap İlişkisindeki Saklı Anlamlar

Söz konusu tescil hukukunun ve tapu senetli mülklerin bir arada toplanmasının Araplar ve Yahudiler arasındaki uyuşmazlıkta çeşitli yönlerden payı vardı. Eisenman, bireylerin kendi toprakları üzerindeki haklarının onaylanmasının (nihayet böyle bir onaylamaya ihtiyaçları olduklarını keşfettikleri zaman) kazanılmasındaki sık tekrarlanan hataların “daha sonra manda sisteminde Araplar ve Yahudiler arasında patlak verecek olan düşmanca duyguların ve husumetlerin” önemli bir kaynağı olduğunu kaydetmektedir³².

Bu “düşmanca duygular ve husumetler” sadece toprak mülkiyeti³³ üzerinde mücadele edilen “pek çok ve süregelen davaların” neticesi olarak gelişmedi; toprağı işleyen yüzlerce ailelerin kendilerinin olduğunu düşündükleri arazilerinden -geniş arazi sahipleri bu arazileri Yahudilere sattıklarında- tahliye ettirilmeleri (anılan düşmanca duygu ve husumetlerin oluşumuna)* daha doğrudan etki yapmıştı. Manda sisteminin sonunda Yahudiler tarafından sahiplenen iki milyon dönüm (200,000 hektar) toprağın çoğu, satın alımlar vasıtasıyla geniş toprak sahiplerinden elde edildi. John Ruedy’in değindiği gibi “1929 Shaw Komisyonundan önceki Yahudi makamlarını temsil eden toprak uzmanları, satın alınan arazilerin %90’nının o ana kadar hazır bulunmayan

²⁹ PORATH Yehoshua, “The Political Awakening of the Palestinian Arabs and their Leadership Towards the End of the Ottoman Period”, **Studies on Palestine During the Ottoman Period**, Kudüs, Magnes Yayını, 1975, s. 365. Ayrıca bk. RUEDY John, “Dynamics of Land Alienation”, **The Transformation of Palestine**, Evanston, Northwestern Üniversitesi yayını, 1971, s. 124.

³⁰ GRANOTT, 1952, s. 54-77, özellikle s. 77.

³¹ POLK William R., STAMLER David H. ve ASFOUR Edmund, **Backdrop to Tragedy: The Struggle for Palestine**, Boston, Beacon Yayını, 1957, s. 236, RUEDY, s. 124’dan naklen.

³² EISENMAN, s. 61.

³³ GRANOTT, 1952, s. 74.

* A. K.

İsrail-Arap Uyuşmazlığında Osmanlı Tescil Hukukunun Payı

toprak sahiplerinden geldiğini iddia ettiler.” 1930’larda oran %80’lere düştü. Manda sisteminin son on yılında oran yaklaşık %73’lerdeydi³⁴. İlaveten, Ürdün Nehrinin doğusunda bulunan Yahudiler tarafından arazi edinilmesine ilişkin İngiliz yasağı; Filistin’in Ürdün Nehrinin batısındaki Yahudilerin arazi satın almaya odaklanmalarına ve böylece satın alımların şiddetlenmesine hizmet etmiştir³⁵.

Filistinli Araplar arasında kendi memleketlerinin yabancılaşmasının geniş kitleler tarafından bilinmesi düşmanca duyguları ve husumetleri geliştirdi. Filistinliler arasında milliyetçilik ve milliyetçilik şuurunun gelişmesinde birçok faktörün payı varken; burada şunu kaydetmek yeterlidir ki; söz konusu toprakların yabancılaşması ve bunun meydana geliş tarzı en önemli faktördü. “Arap topraklarının Yahudilere devredilmesi yasağı” 1936 isyanından önce Filistinli Araplar “Birleşik Cephe” tarafından ileri sürülen 3 temel “Kasım Talepleri”nden biriydi³⁶.

1948’de İsrail hükümeti, Filistin’de İngilizler tarafından kontrol altında bulunan bütün hükümet toprakları üzerindeki yönetimi ele aldı³⁷. Bu devlet toprakları *mawat*, *matruk mahmiyya* ve terk edilmiş *miri* içermekteydi ve bütün İsrail kontrolündeki Filistin’in %70’ni temsil etmekteydi³⁸. Devlet topraklarının yarısından fazla olarak hesaplanan *mawat* toprakları, (1931 yılı itibariyle) 7,869 adet toprak sahibini ve 2,508 kiracıyı geçindiriyordu³⁹. Çiftçiler, önceleri zilyetliğin -mevcudiyeti ya da-* etkisi⁴⁰ vasıtasıyla kendilerini toprakların sahipleri olarak bilmelerine rağmen; tapu senetleri yoktu bu yüzden topraklar üzerinde değersiz yasal iddiaları vardı. Yukarıda da kaydedildiği gibi, *matruk* toprağı bazı zaman Manda memurunun adına kaydedilmişti ve böylece bunlar da devlet toprağı olmuştu. Nihayet, “güvenlik” kanunları belirli yerleşim yerlerini “geçici olarak” yok etmeye kullanıldı ve belirli bir süre sonra bütün tapuları devlete devrederek, bu tür topraklar işlenmemiş (*mahlul*) toprak olarak deklare

³⁴ RUEDY, s. 134.

³⁵ GRANOVSKY Abraham, **Land Policy in Palestine**, New York, Bloch yayın şirketi, 1940, s. 3 ve 17.

³⁶ KALKAS Barbara, **The Revolt of 1936: A Chronicle of Events**, RUEDY, s. 237’den naklen.

³⁷ EISENMAN, s. 235.

³⁸ AUMAN Moshe, **Land Ownership in Palestine 1880-1948**, genişletilmiş 3ncü baskı, Kudüs, Ortadoğu İsrail Akademik Komitesi, 1976, s. 22.

³⁹ GRANOTT, 1952, s. 106.

* A. K.

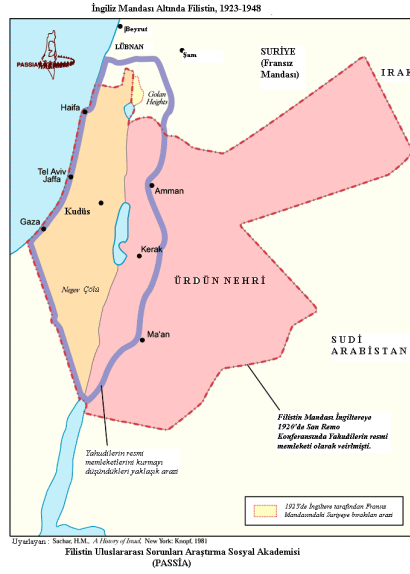
⁴⁰ GRANOTT, 1952, s. 106.

edildi⁴¹. Bu olaylar Yahudiler ve Araplar arasındaki (toprak mülkiyeti üzerindeki uyuşmazlık merkezli olan) düşmanlığı şiddetlendirdi.

1858 ve 1859 Osmanlı Toprak Kanunları Filistin toprakları üzerindeki devlet kontrolünü güvenceye almak ve anılan topraklardan elde edilen devlet gelirini artırmak için yayımlanmıştı. Çeşitli nedenlerle birçok işlenmiş ve kültürleştirilmiş topraklar ya hiç tescil edilmedi ya da toprağı işleyen bireyden veya cemaatten farklı biri adına kaydedildi. Toprak mülkiyetinin bir araya getirilmesi sonucu ve yasal tapu senedi konusundaki kargaşalık İsrail ve Filistin'deki Araplar ve Yahudiler arasındaki düşmanlığın ve husumetin gelişmesine katkıda bulunmuştu.

Harita

Harita Filistin Uluslararası Sorunları Araştırma Sosyal Akademisi tarafından çizilmiştir. Geniş harita için "http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/1923-1948-british-mandate.html" adresine bakınız.

⁴¹ JIRYIS, 1976, s. 10; ayrıca bk. RYAN J. L., "Refugees within Israel: The Case of the Villagers of Kafr Bir'im and Iqrit", **Journal of Palestine Studies**, 1973, s. 55-81. Osmanlı ve Manda hukukunun diğer şartları ve de diğer yöntemler, 1948'den önce ve bu tarihe kadar Filistin'deki Arap sakinlerinin gayrimenkullerine el konulmak üzere kullanıldı.